



Yayın Kriği:

## 2017 TASLAK TARİH 9-10-11, TÜRK KÜLTÜR ve MEDENİYET TARİHİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ELEŞTİRİSİ

Ahmet ŞİMŞEK\*

### Giriş

MEB 2005 ilköğretim programlarını desteklemesi için ortaöğretimde program güncellemesine gidilmiş, 2007-2012 arasında lise tarih öğretim programları da yenilenmişti. Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı çerçevesinde geliştirilen ilköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programının lisedeki devamı olarak Tarih 9-10 ve Çağdaş ve Türk Dünyası Tarihi dersi programı geliştirilmişti. 11. Sınıf İnkılap Tarihi dersinin mantalitesi ve amacı korunarak, içeriği yine Atatürk'ün ölümüyle bitirilmek üzere, biraz daha etkinlik temelli ortaya çıkmıştı. Aradan geçen zaman zarfında tarih programlarıyla ilgili uygulamada bazı sorunlar belirse de genel olarak kısmen yapılandırmacı yeni yaklaşımla hazırlanan program, öğretmenlerce büyük ölçüde anlaşılmıştı. Buna rağmen etkinlik temelli ders işleme durumunun, gerek öğretmenlerin öğretim alışkanlıkları gerekse YGS, LYS gibi merkezi bir sınava hazırlanan öğrencilerin beklentileri gibi sebeplerden dolayı, yine arzu edilen düzeyde gerçekleşmediği bilinmektedir (Öztürk, 2009; Özkan, 2011; Akıncı, 2011; Dinç, 2011; Aktekin & Ceylan, 2012; Turan, 2015). Buna hükümetin son iki yıldır yoğunlaştığı görülen "yeni bir eğitim felsefesi" gibi söylemler eklenince yeni bir tarih öğretim programının geliştirilmesi için çalışmalara başlandı. 2013 ve 2014'te TUBİTAK merkezli başlanan ve akım kalan tarih

---

\* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, HAY Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, E-posta: [ahmet.simsek@istanbul.edu.tr](mailto:ahmet.simsek@istanbul.edu.tr)

program geliştirme çalışmaları dışında, 2015 yılında başlatılan ve 2016 yılında taslak olarak paylaşılan Tarih Öğretim Programı geliştirilmiştir. Ancak program; özellikle dili, bazı uç kazanımları ve 10. sınıftaki aşırı yoğun içerik durumu gibi nedenlerle çok fazla eleştiriye (Şimşek, 2016) uğradığı için geri çekilmiş, MEB'in tabiri caizse "kapalı devre" gerçekleştirdiği "program geliştirme çalışmaları" (daha çok sadeleştirme mi demeli?) neticesinde düzenlenerek bugünkü 2017 Taslak Tarih Programına dönüştürüldüğü görülmüştür.

En son Memursen'in bir açık oturumla duyurduğu "müfredat reformu" söylemleriyle, MEB'in geliştirdiği ve kamuoyuyla paylaşımına açtığı eğitim programlarının güncellenmesi çalışmaları aynı zamanda gerçekleşmiştir. Programlarda özellikle "Evrin Kuramı"nın yer almaması ve Atatürk'le ilgili konuların azaltıldığı iddiaları, gerçekçi bir inceleme ve eleştiri yerine, toplumsal kamplara bölünmüş "kanonik" bazı tartışmaları doğurmuştur. Oysa Türkiye'nin ihtiyacı olan kamplaşmış bir tartışma ortamından ziyade, geleceğimiz olan çocuk ve gençlerimizin iyi yetişmeleri için nelerin eksik/tam, nelerin gereksiz/gerekli, nelerin yanlış/doğru, nelerin uygunsuz/uygun, nelerin eski/yeni olduğunun ortaya koyulmasıdır.

Bu çalışmada MEB tarafından Ocak 2017'de, öneri alınmak üzere taslak olarak kamuoyuyla paylaşılan Tarih Dersi Öğretim Programları (TTP-2017) incelenmiştir. İncelemede, programlar için dört temel unsur olarak kabul edilen, *amaçlar, içerik, öğrenme-öğretme yaşantıları, ölçme-değerlendirme* ayrı ayrı işlenmiştir. TTP-2017 değerlendirmesi için kullanılan ölçütler, öğrencilerin seviyesine uygunluk, tutarlılık, gereklilik, uygulanabilirlik olmuştur.

### **Taslak Tarih Öğretim Programlarının (2017) Temel Felsefesi ve Amacı**

Bu başlıkla, programın girişinde bir anlamda gerekçesi sunulmaya çalışılmıştır. Dile getirilen "tarihsel düşünme becerileri", "tarihe bütüncül yaklaşım", "sosyal bilimlerin farklı dallarının perspektif ve terminolojisinden yararlanma", "öğrenenlerin aktif ve öğrenci merkezli", "tarihi bilginin yapılandırılması" tarih öğretiminin çağdaş ilke ve yaklaşımları açısından son derece uygun görünmektedir. Ancak TTP-2017'te belirtildiği gibi "Öğrenciler kavramlardan hareketle olgulara ulaşmalıdır" (s.4) önerisi son derece sorunludur. Zira tarihteki her bir olgu biriciktir. Kavramları önce belirlemek ve sonra olguları buna uygun seçmek, tarih eğitimini indoctrinate (aşılama) biçime

sokacaktır. Yıllardır Türkiye'deki *İnkılap Tarihi* derslerine ilişkin ana sorunlardan biri budur. "Kavramlardan hareketle olguların öğretilmesi yerine olgulardan hareketle kavramların öğretilmesi" tarih öğretimi için çok daha uygun görünmektedir.

Diğer yandan "Program temalarla ilgili temel kavram, olgu ve genellemeleri ön plana çıkarmaktadır" sözündeki genellemeler bir türlü anlaşılammıştır. Fen alanında bu tarz bir yol izlenir ancak tarihte bunu yapmak uygun değildir. Devamında şöyle denmiştir:

Tarih derslerinin sağlıklı bir biçimde öğrenilebilmesi için öğrencilerin bu derste geçen genellemeleri tanımaları gerekmektedir. Bunun dışında tarih yazımında genellemelerin nasıl oluşturulduğunun farkına varmaları öğrencilerin genelleme konusundaki bilgi ve becerilerinin gelişimine katkı sağlayacaktır.

Bu iddiadaki genellemeler de tarih çalışmalarından uzak anlamlar içermektedir. Zira tarihte genellemeler yapmak, tarihçilerin meslekleriyle ve öğretimiyle bağdaştırmayacakları bir iddiadır. Tarihin epistemolojik imkânlarını bilenler bu konuda tam tersini dile getirirler. Tarih alanında ancak felsefeciler genelleme yapmak ister. Bunu, tarih alanı çalışanları doğru bulmaz. Zira yinelemekte yarar vardır ki tarihte her olay ve gelişme biriciktir.

TTP-2017'te "klasik kronolojik anlayışla revize edildiği", tematik bütünlük içinde hazırlandığı söylenmiştir. Önceki raporumuzdaki (Şimşek, 2006) eleştirilerden kaynaklanmış olacaktır ki "kadim" sözcüğü burada yerinde bırakılmış ama önceki taslak programdan farklı olarak "kronolojik bir dönemlendirme yapmak için değil modernlik öncesi dünya medeniyetlerinin benzer otantik değerlere ve hayat tarzlarına sahip olduğunu vurgulamak için kullanılmıştır" şeklinde tanımlanmıştır. Devamında "*Program içeriği sosyal bilim yönelimli genel bir kadim dünya tarihi perspektifiyle hazırlanmış olsa da kavram ve olgulara dair soyut temalara ilişkin somut tarihi örneklerde ağırlık Türk, İslam ve Anadolu tarihlerine verilmiştir*" denmiştir. Burada geçen "genel bir kadim dünya tarihi perspektifi"nin ne olduğu tam bir muammadır. Burada sanki öğretmenlerin gerekçeleri kolaylıkla anlaması yerine fantastik bir jargon ile "*anlaşılmıyor ama kulağa hoş geliyor*" demek istenmiş gibidir.

Girişte taslak programın sadece 9. sınıfta değil, 10. ve 11. sınıfta da tematik kurgulandığı söylenmiştir. Bu bir tercihtir. Elbette ki tematik tarih programları da yapılabilir. Ancak tematik tarih yaklaşımı, kronolojik tarih öğretimine alternatif olmadığı

ölçüde anlamlıdır. Zaten programda temaların içeriği yapılandırılırken kronolojik yaklaşımın esas alındığı kronolojik bir bakış hakimdir. İçeriğin 11. sınıfa konulan yeni bir dersle (zorunlu ya da seçmeli henüz belirsizdir) işlenişin bir anlamda “rahatlatılması” olumlu bir gelişmedir. Ancak “*insanlık tarihinin birikimi Türk ve Türkiye tarihinden seçilen olaylar merkezinde ele alınmıştır*” iddiası da sorunlu görünmektedir. Çünkü burada etnosantrik bir tarih anlayışı devam ettiriliyor ki bu durum Türk tarihinin dünya tarihindeki yerinin anlaşılmasını ve değerlendirilmesini imkânsız kılmaktadır.

Yine TTP-2017’te dile getirilen “sosyal bilim temelli bir perspektif” tarih dersleri için olumlu bir gelişmedir. Buna karşın “*temaların sosyal bilimlerin bütününe kapsayacak şekilde belirlendiği programla, tarih öğretiminde diğer sosyal bilim disiplinlerinin ürettiği kavram, olgu ve genellemelerin de kullanılması*” anlaşılabilir bulunmuştur. Devamındaki “*Bu sayede öğrenciler, tarihî olay ve olguları mekânın yanı sıra maddi manevi bağlam ve yapılarla da ilişkilendirerek neden ve sonuçlarıyla birlikte derinlemesine tahlil edebileceklerdir*” cümlesindeki, “manevi bağlam ve yapılar” yine anlaşılmaktan uzaktır.

Amaçlara bakıldığında genel olarak tarih eğitimi açısından çağdaş ve yerinde görünmektedir. Ama yine ifadelerde sorunlar vardır. “İnsanlığın birikimli mirası” nedir? Çeviri kokan bu tamlamayı tersinden okursak şu soruyu sormak icap eder: İnsanlığın birikimsiz mirası da mı vardır? Burada kullanılan dil oldukça “zorlama” görünse de içerik itibarıyla amaçların çağdaş bir yaklaşım içerdiği söylenebilir.

“Öğretim programında temel beceriler ve yeterlilikler” ana başlığında öğretmenlere tarih programlarında kazandırılacak beceri ve yeterlilikler üç başlıkta verilmiştir. Bunlar, “Kişisel Yeterlilikler”, “Sosyal Yeterlilikler”, “Bilişsel Yeterlilikler”dir. Burada eğitim literatüründe yaygın olarak kullanılan “yeterlilikler” kavramı, “yeterlilikler” kavramına dönüşmüş görünmektedir. Bunlardan “kişisel yeterlilikler”, “*öğrencilerin kendi duygusal, zihinsel, ruhsal ve fiziksel varlıklarını denetleyebilen, öz saygı, öz farkındalık, sorumluluk ve kişisel kimlik bilincine sahip, sağlıklı ve kendine güvenen bireyler olabilmeleri*” için gerekli görülmüş denmektedir. Burada tarihsel empati becerisi belirtilmiş ama diğerleri açıkça belirtilmemiştir. “Sosyal yeterlilikler” ise “*grupla etkili şekilde çalışma, değişen ortam/durumlarla yapıcı şekilde baş edebilme, farklı ortamlara uyum sağlama, farklı kişilerle olumlu iletişim kurma ve liderlik gibi becerileri*” kapsamıştır. “Bilişsel yeterlilikler” ise Tarihsel Düşünme Becerileri, Bilişim Teknolojilerini Kullanma, Eleştirel Düşünme, Uzamsal Beceriler, Medya Okuryazarlığı

ve Finansal Okuryazarlık olarak tanımlanmıştır. Bunlardan tarihsel düşünme becerileri; kronolojik düşünme becerisi, tarihsel kavrama becerisi, neden-sonuç ilişkisi kurma becerisi, değişim ve sürekliliği algılama becerisi, tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma (kanıt temelli öğrenme) becerisi, tarihsel analiz ve yorum becerisi, tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisi, geçmişe geçmişteki insanların bakış açısıyla bakabilme becerisi veya tarihsel empati şeklinde tanımlanmıştır. Bu sınıflama, genelde alışık olunanın dışında neden-sonuç ilişkisi kurma becerisi ve tarihsel empati becerilerini içermiştir. Bu durum pekâlâ olabilir. Zira tarihsel düşünme becerilerine bahsedilen yeterlilikler de katılabilir. Ancak başta dile getirilen kişisel yeterlilikler başlığı bu sınıflamada içeriği tam anlaşılamayan biçimde yer almıştır. Kaldı ki sosyal ya da bilişsel yanında tanımlanan psiko-motor becerilerin dışında kişisel başlığında, başka bir beceri ve yeterlilik kategorisi oluşturmak anlamlı görünmemektedir. Çünkü bunların hepsi zaten kişisel beceridir. Dolayısıyla bu tutarsızlık, anlaşılmayı da zorlaştırdığı için giderilebilir. Kaldı ki zaten öğretim programında değerler eğitimi başlığında değer eğitime ilişkin planlamadan şöyle bahsedilmiştir: *“Milli ve evrensel değerlerin özümsemesi, bunların tutum ve davranışa dönüştürülerek eğitim, iş ve sosyal hayattaki ilişkilere yansıtılması kişisel ve profesyonel başarının yanı sıra sosyal dayanışma.”*

İlk kez “Öğretim Programında Rehberlik” başlığında ise gelişim çağı çocuklarına ders içi yapılması gereken rehberlikten kısaca bahsedilerek, derste konu alanı dışı bir ilişkilendirme yapılmıştır.

“Öğretim Programının Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar” başlığında ise öğrenci merkezlik, demokratik ortam, rehberlik, sorgulamaya özendirme gibi anlamlı işaretler yer bulmuştur. Bireysel öğrenme stillerine önem verme, kavram öğretimi, önemli tarihsel şahsiyetlere vurgu, disiplinler arasılık, yaparak-yaşayarak öğrenme bağlamında okul dışı tarih öğretimi, zengin öğretim materyali kullanımı, bütüncül öğrenmeye imkân tanıma, EBA kullanımı (bilgi güvenliğine de dikkat çekilmiştir) gibi oldukça önemli uyarılara yer verilmiştir.

Yazılacak ders kitaplarıyla ilgili çağdaş ilkelere uygun olarak, ötekileştirmeyen, ayrımcı olmayan bir dil ve anlatımın kullanımı, içerik seviyesinin bilişsel açıdan uygun olması, anakronizme düşülmemesi, ilgi uyandırması, günlük hayatla ilişkili etkinliklere yer verilmesi (bu her zaman nasıl mümkün olabilir bilinmez tabi), sanatsal ve edebi

malzeme kullanımının teşvik edilmesi, soruların daha düzeyli olması gerektiği gibi önemli konu başlıklarına değinilmiştir.

### Ölçme ve Değerlendirme Açısından

“Öğretim Programında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı” başlığında önceki Taslak Programa (2016) göre yenilikçi yaklaşımını korumakla birlikte “farklı ve çeşitli değerlendirme strateji ve araçlarının kullanılması” önerilmiştir. TTP-2017’te ölçme değerlendirme konusunda ana hatlarıyla şöyle denmiştir:

“Hazırlanacak ölçme-değerlendirme araçlarında; salt bilginin değil, yorum yapma, eleştirel düşünme, analiz etme, kanıtı kullanma ve değerlendirme, akıl yürütme, yargıda bulunma ve sorgulama becerilerinin yordanmasına olanak sağlayan çoktan seçmeli ve açık uçlu (kısa veya uzun cevaplı) madde türlerine yer verilmesi” gerektiği söylenmiştir. Yine “sorular yapılandırılırken kazanım içeriği (konu) ile ilgili örnek olaylara, okuma parçalarına, karikatür, resim, fotoğraf, grafik düzenleyicilere (tablo, şema, kavram haritaları, grafik vb.) yer verilmesi öğrencilerin çıkarımda bulunma, okuryazarlık becerilerinin de yordanması” tavsiye edilmiştir.

Burada belirtilenlerin programda yer alması, çağdaş ölçme değerlendirme yaklaşımları olması yönüyle olumludur. Ancak önceki taslakta bir olumlu özellik olarak gördüğümüz *“ilk kez tarih derslerinde yapılacak ölçme işleminde dikkate alınması gereken tarih bilgi, beceri ve değerleri sınıflanmış ve sistematize edilmiş biçimde gösterildiği”* unsurlar burada yer almamıştır. Oysa bu, tarih öğretmenlerinin yapacağı ölçme değerlendirme sürecinde işlerini hayli kolaylaştıracak bir kısımdı. Taslak 2016’da yapılan *“başarılı tasnif, kazanım düzeyinde örnek olacak ölçme değerlendirme unsurlarıyla birlikte sunulmuş olsaydı, şimdiye kadar yapılmamış olan büyük bir iş gerçekleştirilmiş olacaktı”* (Şimşek, 2016). Bu durumda TTP-2017’te, öğretmenlerin bahsedilen hangi beceriyi, hangi kazanımı nasıl ölçüp-değerlendirebileceklerine ilişkin bir somut bilgi-veri, maalesef yer almamıştır. Tarih derslerinde soru sormanın büyük önemi anlaşılmasına karşın malum olduğu üzere uygulamada maalesef bilgi düzeyi soruların hala ağırlıkla yer alması gerçeği sürmektedir. Bu gibi büyük eksiklere TTP-2017’te nasıl cevap verileceğine ilişkin yol gösterilmemesi büyük bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

## **Taslak Tarih Öğretim Programının İçeriği ve Öğrenme-Öğretme Süreçleri Durumu (Öğretme-Öğrenme Süreçleri Açısından)**

Taslak program, önceki öğretim basamağı olan ortaokuldaki etkinlik temelli öğretim yaklaşımını benimsemiş, buna göre yine benzer biçimde kazanımlar ve bunların açıklaması şeklinde bir öğretim tasarımına yer vermiştir.

### **9. Sınıf Programındaki Sorunlu İçerik Örnekleri**

İlk ünitenin, tarihçilik ve tarihyazımına ayrılmış olması son derece olumludur. Türkiye’de tarih öğretimini biçimlendiren ana unsurun tarihyazımındaki yaygın “galatı meşhurlar” olduğu düşünülünce bunun önemi daha bir iyi görülebilir. İlk ünite içerik anlamında incelendiğinde genel hatlarıyla çağdaş bir tarih epistemolojisi oluşturma amacına yönelik olduğu söylenebilir. Bu noktada dikkat çeken en önemli eksiklik, program yazımında kullanılan dilin ve cümle yapısının kolayca anlaşılmayı değil de ciddi bir çaba sarfedilmesini gerektirmesidir. Buna benzer diğer bir sorun da bazı tanımlama ve ilişkilendirmelerin de yanlış ya da zorlama olmasıdır. Örneğin tarih bir sosyal bilim midir, yoksa beşeri bilim midir? Bugün literatürde yaygın kabul gören yaklaşım tarihin bir normatif içeriğe sahip olmadığı yönüyle sosyal bilim (nomotetik) olamayacağı, beşeri (insani / ideografik) bilimlerden sayılacağı yönündedir. İlk ünitenin ilk kazanım açıklaması “*Tarih biliminin konusu, yöntemi, kaynakları ve başvurduğu kanıtlar itibarıyla beşerî bilimler ile fen bilimlerinden farklılığı vurgulanır*” şeklinde bu yanlışı içermiştir. Zaten ikinci kazanımın ilk açıklaması da “*Tarihî olayların biricikliği*” vurgusuyla bunu yapmaktadır. İkinci kazanımın ikinci açıklaması ise “*İbn-i Haldun’un tarihî olay ve olgulara ilişkin görüşleri üzerinde durulur*” demektedir. Bu çok ayrıntı gerektiren ve 9. sınıf öğrenci düzeyini aşan bir istek gibidir. İbni Haldun, İslam medeniyetine ilişkin önemli ve kayda değer biri olmakla birlikte, neden İbni Haldun’un görüşü de başkalarının değil (ki bunun sonu yoktur) sorusunu akla getirmektedir. Üçüncü kazanımda da benzer bir durum söz konusudur: “*Herodot, Leopold von Ranke ve Ahmet Cevdet Paşa’nın tarih yazıcılığı anlayışlarına değinilir*” denilmektedir. Burada Herodot tarihyazımının başlatıcısı, Ranke modern tarihçiliği kuran kişi olmakla birlikte Ahmet Cevdet Paşa, tarihyazımında gelenekle modernlik arasında ara form eserleri vermiş biri olarak uygun mudur? Bunun yerine Ranke’nin sert klasik historsizmini aşan başka bir örnek bulunması, aradaki tarih disiplini çalışma tarzı ve tarihyazım yaklaşımlarını göstermesi bakımından daha verimli ve anlamlı olabilirdi. Aynı üçüncü kazanımın diğer bir alt maddesi ise “*Tarih yazıcılığında, döngüsel ve ilerlemeci zaman*

*anlayışları arasındaki farklar üzerinde durulur*” demektedir ki bunun maalesef tarih bölümlerinin pek çoğunda gerçekleştirilemeyen bir yeterlilik olduğu düşünülürse, lise 1 öğrencileri için fazlaca ayrıntı içerdiği söylenebilir. Beşinci kazanımda ise “*Tarihî bir konu hakkında farklı bakış açılarına sahip araştırmacıların yorumlarını karşılaştırır*” denilerek çok önemli bir iş yapılmak istenmiştir. Bu kazanımın alt maddelerinin gerçekleştirilmesi demek, tarih okuryazarlığı bağlamında pek çok işi başardığımız anlamına gelecektir. Keza altıncı kazanım olan “*Tarih öğrenmenin amaç ve yararlarını kavrar*” içeriği ile fevkalade yerindedir. Öyle anlaşılmaktadır ki ilk ünite, genel iddiası ve planlamasıyla bazı eksiklik ve hatalar dışında önceki öğretim programının birikimini taşıması yönüyle de oldukça başarılıdır. Bu üniteye başarıya ulaşılması, Türkiye’de tarih öğretimini/eğitimini çağdaş normlara büyük ölçüde ulaştırmak anlamı taşıyacağı için önemli görünmektedir. Bu durumun mevcut uygulamadaki tarih öğretim programında (2007) da yer aldığını hatırlamış olalım. Burada eleştirilebilecek en önemli nokta taslak 2017 programının, tarihyazımı ile ilgili tartışmayı neredeyse sadece birinci üniteye hapsedmiş görünmesidir. Mesela yukardaki beşinci kazanımla birlikte öğrenci daha birinci üniteye, tarihte farklı bakış açılarının olabileceğini görmesine karşın kitabın başka hiçbir yerinde rastlamıyor. Oysa şu an uygulamada 2007 programında bunun “anahtar bir ünite” olduğu, tüm tarih derslerinde yeri geldiğinde mutlaka kullanılması, dersin işlenişine ilgili açıklamalarda yer bulmuştur (Lise Tarih 9 Öğretim Programı, s.5).

İkinci ünitenin adı “Kadim Dünyada İnsan”dır. Her ne kadar programın girişinde kadim, kabaca söylemek gerekirse modern dönem öncesini kastetmek için kullanılacaktır dense de tarih öncesini de kadim olarak tanımlamak açıkçası pek alışıldık gelmiyor. Zamanı dönemlendirme elbette ki her bir kültür ve uygarlığın kendi değer dünyalarından hareketle yapılabilir. Ancak bu kadim kavramının, Türk kültürü veya İslam uygarlığıyla bağını kurmak kolay görünmüyor. Kaldı ki 2017 dünyasında yaşayan bizler için, dâhil olduğumuz kültür ve medeniyet çevresinin değerlerinden hareketle bu “zamanın ruhu”na uygun kavramlar üretilmesi gerekli görünmektedir. Bu bağlamda düşününce kadim sözcüğünde önceki taslak programda olduğu gibi ısrar edilmesinin bir tutarlılığı ve anlamlılığı anlaşılamamaktadır. Zira buradaki tanımlamada, avcı-toplayıcı olarak tanımlanan gruplar da kadim, yerleşik yaşama geçenler de kadim, belli değer dünyası çerçevesinde farklı kültür yaratanlar da kadim, Ortaçağ dünyasında dini değerlere yaslanan geleneksel kültürde yaşayanlar da kadim



olabilmektedir. Herkes tarafından bilinir ki bilimde kavramlar, kapsamları ve ayırt edicilikleri çerçevesinde değer kazanır ve işlevsellik elde ederler. Eskilerin deyişi ile kullanılacak kavramların “*efradını camii, ağyalarını manı*” olması beklenir. Böylesine “dağınık” duran bir kavramda ısrar edilmesi anlaşılır değildir.

İkinci ünite dördüncü kazanımda “*Erken İlk Çađ’da hukuk sistemlerinin oluşturulmasında etkili beşeri ve ilahi kaynakları açıklar*” kazanımında yer alan beşeri-ilahi ayrımı, bilimsel bir tanımlama değildir. Bunun yerine ifade, “etkili yazılı ve sözlü kaynakları açıklar” şeklinde olsa çok daha uygun olurdu. Beşinci kazanımda “*Erken İlk Çađ’da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini kavrar*” derken, “erken ilkçağ” ne zamana tekabül etmektedir? Bu bir muammadır. Burada kabaca ifade etmek gerekirse taş-maden ve alt türevleri gibi bir dönemlendirmeden uzak yeni bir tanımlama yapılmak istenmiş gibidir. Bu mümkündür. Ancak tanımlama yapılan bu dönem insanlık tarihinin hangi dönemini kapsamaktadır? Bunun cevabı yoktur. “*Ege Göçleri, Kavimler Göçü, İç Asya’dan Göçler, Filistin’den Yahudi sürgünleri, İlk Hristiyanların Roma baskısından kaçması*” şeklindeki içerik tarifinden bu erken ilkçağın, MÖ 2000’ler olduğu düşünölen Ege göçleriyle, MS 4. yüzyıla kadar (330) gidebilecek geniş bir zaman dilimini kapsadığı görölmektedir. Oysa bu “erken ilkçağ” değil, doğrudan doğruya ilkçağdır. Sekizinci kazanımda “*Evrensel hukuk ilkelerinin ilk kez kadim medeniyetlerde yazılı kanunlar hâline getirildiğini ayırt eder*” denmektedir. İçerik örneği olarak da “Roma hukuku, Justinianos Kanunları, Cengiz Yasası” verilmiştir. Bunların hukukun oluşumuna katkı sağladığı şüphesizdir. Ancak “evrensel hukuk” gibi modern hatta çağdaş bir tanımlamayı, bunları tanımlamak için kullanmak ne derece doğrudur. Zira burada sayılanların hiçbirisi “evrensel” değil, kendi toplumlarına yönelik imparatorluk uygulamalarıdır. Dokuzuncu kazanım “*Anılan dönemde Asya ve Avrupa’da varolmuş askerî organizasyon türleri teşkilat, teçhizat ve doktrin açısından ele alınır. İlk Çađ’ın sonları ve Orta Zamanlardaki askerî yapılar tanıtılırken ayrıntılara ve her bir devlet için ayrı ayrı örneklendirmeye gidilmez*” denmektedir. Öncelikle sondan başlamak gerekirse “*her bir devlet için ayrı ayrı örneklendirmeye gidilmez*” ifadesi tarihsel olayların biricikliği anlayışıyla yine çelişmektedir. Burada tanımlanan “*askerî organizasyon türleri teşkilat, teçhizat ve doktrin açısından*” üstelik devlet ayrımına girmeden genel olarak nasıl tanımlanabilecektir. Bu net olmayan tanımlama, öğrencilerin seviyelerini aşmak yanında tarih ders kitabı yazarlarının işini de zorlaştıracaktır.

Onikinci kazanımda dile getirilen (önceki taslakta da yer alan) “*Tek tanrı inancının insanlık tarihiyle birlikte ortaya çıktığını ve süreç içerisinde çok tanrılı inanış sistemlerine dönüşebildiğini kadim dünya örneğinden hareketle ayırt eder*” iddiasını bugün kanıtlayacak tarihsel bir veri yoktur. Kutsal kitaplar bu iddiayı savunurlar, ancak bunun tarihselliği henüz kanıtlanmış değildir. Bu durumda tarihçiliğe ilişkin ilk üniteye uygun düşmeyen bir kazanımda ısrar edilmesi gereksiz ve tutarsızdır. Üstelik bu kazanım, içeriği çok fazla yoğun ve lise 1 öğrencisi için seviye bakımından da uygun görünmemektedir.

Onüçüncü kazanımda “*Medeniyetin ve tarih bilincinin süreklilik kazanmasında yazının icadının rolünü değerlendirir*” denmiş ve tarih bilincinin “kadim” zamanlardan itibaren olduğunu vurgulamıştır. Oysa bu doğru değildir. “kadim” olarak tanımlanan bu belirsiz zamanlarda elbette ki insanlar geçmişleriyle ilgilenmiş ve bunu bir biçimde dile getirme gereği duymuşlardır. Ancak tarih bilinci ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla icad edilmiş bir modern zaman tanımlamasıdır. Burada da kavramsal bakımdan sık rastlanan anakronik durum devam ettirilmiştir. Ondördüncü kazanımdaki “*Kadim bilim anlayışının mutlak hakikat arayışı ile ilişkisini değerlendirir*”, “kadim bilim anlayışı” da anakronik tanımlama devam etmiştir. “Kadim” zamanlarda yapılan teknik ve düşünsel etkinlikleri bilim olarak tanımlamak uygun mudur? Zira bilim tanımlaması da moderndir.

Dördüncü ünite başlığı “Kadim İslam Medeniyeti” şeklindedir. Burada da kadim olmayan (modernlik öncesi) bir İslam Medeniyeti var mı sorusu akla gelmektedir. Kadim sözcüğünün bu belirsiz anlamına rağmen olur olmaz her yerde kullanılmasındaki maksat anlaşılammıştır. Ünitenin ikinci kazanımının ilk açıklaması “*İslam’ın insanı yaratılışına uygun bir siyasete yönlendirmek istediği, öteki (diğer insan toplulukları ve inanç sistemleri) ile ilişkisini de fayda ve liyakat temelli bir adalet anlayışı üzerine kurduğu vurgulanır*” demektedir. Buradaki “İslam’ın insanı yaratılışına uygun bir siyasete yönlendirmek istediği” ifadesinden neyi anlamak gerekmektedir. İslam, bir siyaseti şart koşar mı ya da İslam siyasetten ne bekler gibi soruların cevabını vermek, toplumun tüm kesimleri için çok kolay ve gerekli değildir. Böylesine özel bir yorumun ülke genelinde okutulacak bir programda yer alması doğru değildir. Diğer iki açıklama İslam’ın doğuş ve ilk zamanlarında nasıl bir devlet siyaseti güttüğüne delil oluşturmakta, bu ilk “yönlendirici” madde çok gereksiz bazı polemik tartışmalara neden olabilecektir.

## **10. Sınıf Programındaki Sorunlu İçerik Örnekleri**

“Kadim” dışında diğer bir sık kullanılan sözcük “stratejidir”. Olur, olmadık pek çok yerde strateji sözcüğüne yer verilmesi de anlaşılammıştır. Özellikle 10. sınıf beşinci ünite de bu durum görülebilir. Aynı ünitenin üçüncü kazanım açıklaması olarak *“İran coğrafyasında kurulan Safevi Devleti’nin Türk kökenli olduğuna ve Şiilik inancına dayanan ve Gök Tanrı inancının etkilerini taşıyan Aleviliğin Safevi yönetiminin etkisiyle Anadolu’da ortaya çıktığına değinilir”* yer almıştır. Burada iki temel bilgi hatası göze çarpmaktadır. İlki; o dönemde Alevilik tanımlaması yoktur. Özgünü “Kızılbaşlık”tır. İkincisi Kızılbaşlık Safevilerin Osmanlı topraklarında ortaya çıkardıkları bir mezhep/meşrep midir? Bu durum Anadolu’da yaşayan heterodoks Türkmen kitlelerini yok saymak anlamına gelmez mi? Konu hakkında sağlıklı bilgi almak adına sadece Ahmet Yaşar Ocak’ın eserlerine bile müracaat edilse böyle olmadığı anlaşılabilir. Bu yaklaşım üstelik gereksiz bir ötekileştirme yaratan “mezhepçi” izler taşıyan bir bakış açısı gibi görünmektedir. Osmanlı mirası üzerinde yükselen Cumhuriyet insanları olarak tarih programlarımızda, o dönemlerde Osmanlı kadar Türk olan Safevi Devleti’nin de mücadelesini öğrenmek durumunda değil miyiz? Üstelik Türk Dünyası ortak tarih çalışmalarının yapıldığı böyle bir dönemde, bu perspektifin çağdaş olmadığı gibi milliliği de tartışılır görünmektedir.

## **11. Sınıf Programındaki Sorunlu İçerik Örnekleri**

Onbirinci sınıf birinci ünitenin lise öğrencileri için çok ayrıntı içerdiği açıktır. Zira ünite de yer alan ikinci kazanımla, daha önce değinilmiş olan Westfalya Antlaşması’na yeniden yer verilmiş, ilk kazanım açıklaması da çok ayrı sayılabilecek siyasal gelişmelere yer verilmesi istenmiştir. (*“11.1.1. On yedinci yüzyılda değişen siyasi rekabet içerisinde Osmanlı Devleti’nin ittifak arayışlarını açıklar”*). “İkinci Ünite: Kalyon ve Okyanus” da lise öğrencileri için aynı gereksiz ayrıntıyı taşımaktadır.

Onbirinci sınıf üçüncü ünite birinci kazanım ile içeriği tam olarak uyuşmamaktadır. Örneğin ilk maddeye bakıldığında bu görülebilir:

Yeniçağ Avrupası’nda yaşanan dönüşümün altında yatan fikrî-manevi (Rönesans-Reform, Protestanlaşma, hümanist ve rasyonalist felsefeler, Newtoncu Fizik ve Bilim Devrimi, sekülerleşme), sosyo-politik (ülke-devlet esasına dayalı prensliklerin ortaya çıkışı ve devletlerarası ilişkilerin sekülerleşmesi, sosyo-ekonomik (Merkantalizm ve kırdan kente göç,

aristokrasiye karşı tüccar burjuva sınıfının güçlenmesi), Askerî Devrim ve teknolojik sebepler (ateşli silahlar, yeni gemi türleri) ana hatlarıyla açıklanır. Coğrafi Keşifler, Rönesans ve Reform gibi gelişmeler, sosyal ve tarihî bağlamlarından kopuk bir şekilde işlenmemelidir.

Burada bahsedilen Batılı bir “iç muhalefet” 17. yüzyılda Osmanlıda nerede görülmüştür? Bu Avrupa’daki gelişmeler kısmının içinde önemli yer tutmuş olsa ve 19. yüzyılda buna bağlı bir Osmanlı muhalefetinden bahsedilebilirse de 17. yüzyılda böyle bir muhalefet görüldüğü doğru olmasa gerekir. Burada Avrupa’daki gelişmeleri vermek amaçlanmış, ama bağlamı yanlış kurulmuştur. Çünkü program geliştirme “alan uzmanlığını” da gerektiren kompleks bir süreçtir.

Altıncı ünite 18. yüzyıl Avrupa’daki düşünsel gelişmelere sermaye bağlamında değinilmesi anlamlıdır. Ancak ilk kazanım “11.6.1. Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkışı ile burjuva sınıfının yükselişi arasındaki ilişkiyi açıkla” şeklinde sanki burjuvaziyi aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkardığı gibi bir mana doğurabilmektedir. Bunun yerine tersinde bir ifade ile “11.6.1. Burjuva sınıfının yükselişiyle Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkışı arasındaki ilişkiyi açıkla” daha doğru bir ifade olacaktır. Ünitein ikinci kazanımında aynı dönemde Osmanlıda ortaya çıkan yenilikçi hareketler ve kişilerin işlenmesi yerinde bir gelişmedir. Ancak açıklamasında “a) Mustafa Âli, Kâtip Çelebi, Naima Efendi, Evliya Çelebi, Niyazi-i Mısri, Aziz Mahmut Hüdai ve Yanyalı Esad Efendi’nin Osmanlı ilim ve irfan geleneğindeki yenilikçi arayışları ve çalışmaları üzerinde durulur” şeklinde dile getirilen isimlerden hangileri bu bağlamda yenilikçi sayılabilir? Sayılan isimlerin hepsi dönemi açısından şüphesiz etkili olmuş, önemli kişilerdir. Ancak bunlardan Kâtip Çelebi dışındakilerin Batıdaki bahsedilen gelişmelere paralel bir yenilik getirdiği hususu tartışmalıdır. Kâtip Çelebi’nin bilim dünyasındaki yerini kamuoyuna, yüzeysel de olsa gösterebilmek için bu bir fırsat olabilir. Diğer isimlerle ilgili değerlendirmemiz sadece *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*’nden hareketle takip edildiğinde bile fark edilebilir.

Yedinci Ünite, “Şark Meselesi ve Denge Stratejisi” başlığını taşımaktadır. Burada da ayrıntılı biçimde Osmanlı’nın 18. ve 19. yüzyıldaki denge siyasetinden bahsedilmiştir. Bunu çok daha genel işlemek mümkünken, sanki lise öğrencileri strateji uzmanlığına başlangıç yapacaklar gibi, böylesine ayrıntıyla verilmesi gereksiz ve sıkıcıdır.

Sekizinci Ünite, “Devlet, Millet ve Yurttaş”ta da ilk kazanım yeterliyken yine gereksiz detaylara boğulmuş durumdadır:

11.8.1. Fransız İhtilali ve Sanayi İnkılabının imparatorlukların devlet-toplum ilişkilerinde yol açtığı dönüşümü değerlendirir” içeriği yerine onun bir açıklaması olan “a) Fransız İhtilali ile ortaya çıkan fikir akımlarının, imparatorlukların (Avusturya-Macaristan, Çarlık Rusya’sı ve Osmanlı Devleti) sosyal ve siyasi hayatlarına etkilerine ilişkin örneklere yer verilir. Ayrıca bu bağlamda Avrupa devletlerinin Balkanlara yönelik politikalarının Osmanlı Devleti’ne etkilerine (Sırp İsyanı, Yunan İsyanı, Navarin Olayı) değinilir.

Aynı ünitenin diğer kazanımları yerinde ancak onların da açıklamaları, lise öğrencisi için gereksiz birtakım detaylar barındırmakta, yoğunluğuyla programı, tabiri caizse öğretimi “boğmaktadır”.

Dokuzuncu Ünite olan “Zorunlu Askerlik ve Topyekûn Harp”, başlığından içeriğine yoğun bir militarist imge çağrışımı yapmaktadır. Tarih derslerinde elbette ki savaşlar da öğretilecektir ama bu yaklaşım ve ifade biçiminin pedagojik olmadığı söylenebilir. Ünitenin isminin değiştirilmesi uygun olacaktır. Üniteye elbette modern devletler ve zorunlu askerlik meselesi konu edilebilir. Ancak bunun askeri sahadaki gelişmeler ve detayları ile teknolojik gelişmeler, darbeler gibi pek çok konuyu kapsayıcı biçimde ele alması, hem üst düzey bir dille, anlaşılması güç bir program ortaya çıkarmış hem de yoğun ve detaylı bir içerikle uygulanması zor bir durum yaratmıştır. Bu konu çok daha sadeleştirilerek ve uygun bir üslupla düzenlenebilir.

Onuncu Ünite, “Tekno-Bilim ve İdeoloji” başlığındaki “tekno-bilim” tamlaması da ifade olarak açık/anlaşılır değildir. Sonrasında “11.10.1. *Bilginin üretilme amacı ve yöntemleri açısından, kadim bilim anlayışı ile pozitivist bilim anlayışı arasında bulunan farkları ayırt eder*” kazanımındaki “kadim bilim” de zorlama bir tamlamadır. Bunun yerine maksada hasıl olması açısından “ilim”-“bilim” gibi kabul edilmiş ve oturmuş bir terminoloji tercihi çok daha akıllıca olacaktır. Kaldı ki böyle bir kazanımın, 11. sınıf tarih programı için hem içerik/kapsam hem de ele alınış tarzı bakımından uygunluğu tartışmalı görünmektedir. Yine aynı ünitenin “11.10.2. *Modern dünyada Avrupa merkezli olarak gelişen ideolojilerin, birey ve toplumun dünyayı anlamlandırma arayışında dinin yerine geçtiğini değerlendirir*” kazanımı da tartışmalı olan bir duruma kesin yorum içermektedir. Bu kazanımın mutlaka ideolojilerin din-inançlara alternatif olmaya başladığı gibi biçimde düzenlenmesi uygun olacaktır. Bu noktada baştan

düşününce böyle bir ünite ve içeriğe 11. sınıf tarih dersi içinde gerek olup-olmadığı tartışmalı görünmektedir.

Onikinci Ünite “Gündelik Yaşam ve Popüler Kültür” başlığıyla ilgi çekici görünmektedir. İçeriğinin ilk kazanımının demografik hareketler, dördüncü kazanımının topluluklar ve inançları, üçüncü kazanımının 3. ve 4. alt maddeleri popüler kültürle ilgili ikinci kazanım olan “11.12.2. *Modern dünyada toplum yapısının kitleselleşmesi ile kapitalist ekonomi ve büyük mevcutlu ordu kurumlarının güçlenmesi arasındaki ilişkiyi sosyal sonuçları açısından değerlendirir*” ne istendiğini anlamak oldukça zor görünmektedir. Öğretmenlerin bu kazanımdan ortaklaşa ne anlayacakları ve neyi nasıl uygulayacakları son açıklama maddesi olan “c) *Zorunlu askerliğe dayalı modern büyük mevcutlu ordunun, askerlik ve vatandaşlık eğitimi aracılığıyla toplum hayatı üzerindeki etkileri vurgulanır*” dışında bile diğerleri için de bir muammadır. Öğretmenlerin okuyup, kolayca anlayarak, kolay planlama ve uygulama yapmaları için hazırlanan öğretim programı mantığına rağmen bu tarih programında neden böyle davranıldığı anlaşılammaktadır. Maksat öğrenmen tarafından anlaşılma bu hasıl olamamaktadır.

Ayrıca programda bazı yerlerde cümle düşüklükleri de görülmektedir. (Bkz. “*Kadim İslam medeniyet düşünce bilim tarihine geçmiş önemli âlimler, kronolojik sıralama içerisinde farklı ilgi alanları işaret edilerek gösterilir.*”)

Sadeleştirilmesi ve anlatım olarak kolaylaştırılması gerekenler de vardır. Örneğin “10.10.2. *Osmanlı Devleti'nin fethettiği yerleşim yerlerinin İslam kültürünün etkisiyle geçirdiği dönüşümü kavrar*” kazanımı tam sekiz alt açıklamadan oluşmasına karşın, “11.3.1. *Osmanlı devlet ve toplum hayatında ortaya çıkan muhalif hareketlerin o dönemde dünyadaki gelişmelerle bağlantısını değerlendirir*” kazanımı, anlatımı oldukça karmaşık yedi ayrı alt açıklamadan oluşmuştur. Bu açıklamalardan biri bağlaçlar dışında tam 62 sözcükten oluşmuştur. Bu durum “10.1.5.”, “10.6.1.”, “10.9.2.” “10.10.1. ve “10.10.2.” kazanımlarında da kendini göstermektedir.

### **Diğer Tarih (Seçmeli) Ders Programlarına Bütüncül Bakış**

Lisede Tarih 9-10-11 dersleri dışında kalan seçmeli tarih dersi olan “Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi” ve “Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi” derslerinin öğretim programları da ayrıntıya girmeksizin bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

## **Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi Dersi Öğretim Programı**

11. sınıflara seçmeli olarak sunulması amaçlanan bu dersin içeriği, belli temalar çerçevesinde kronolojik olarak planlanmıştır. Devlet, toplum, hukuk, ekonomik yapılar yanında, bilim, sanat ve spor alanındaki gelişmeler de her birinde Hunlardan başlamak üzere Cumhuriyete kadar getirilmiştir. Bu sebepten kazanımların yerlerinin değiştirilmeksizin takip edilmesi konusunda öğretmenler uyarılmıştır. Öğretim programında toplam yedi ana tema belirlendiği görülmüştür. Bunlar; devlet, toplum, hukuk, ekonomi, eğitim ve bilim, sanat ve spor olarak belirlenmiştir. Dersin isminin çağrışımı Türklerin kültür ve medeniyet serüvenine yönelik olmasına karşın, ilk dört temanın devlet, toplum, hukuk ve ekonomik yapıya yönelmesi kültür ve medeniyet tarihinden kastedilenin yıllarca yanlış anlaşılmış olduğunu yeniden gösterir gibidir. Bahsi geçen dört tema, tabii ki Türk kültür ve medeniyetini doğrudan etkilemiştir. Ancak bunların yerine önceliği eğitim ve bilim, sanat ve mimari, spora verip, bahsi geçen yapıları, bunları etkileyen ana unsurlar olarak işlemek çok daha doğru olacaktır. Zira kültür ve medeniyet, toplumların sahip oldukları değerler dünyasına (zihniyete göre) göre zaman içinde kompleks yapılar olarak biçimlenen, devletlerin bahsi geçen yönetim tercihlerinden de etkilenen (ya da biçimlenen) olgulardır. Burada asıl sorun kültür ve medeniyet tarihi derken bir iktidar olarak devlet ve onun yapısı-yorumunun merkeze alınması durumudur. Yukarıda bahsettiğimiz gibi kültür ve medeniyet tarihi bundan bağımsız olmamakla birlikte doğrudan iktidar üzerinden inşa edilmesi doğru olmasa gerektir. Bu ders programı çerçevesinde yinelenen kavram/sözcüklere bakınca durum daha iyi tahlil edilebilir: 229 kez devlet sözcüğü kullanılmış olmasına karşın, sanat 53, eğitim 49, spor 35, bilim 28, resim 8, müzik 5, edebiyat 2 kez yinelenmiştir (Baykal, 2017a). Bu durum bile içeriğin kültür ve medeniyet iddiasında olmasına rağmen, siyasi ve askeri tarih kültürünü çağrıştırdığına devlet kavramı üzerine odaklandığını göstermektedir. Oysa aynı programda dersin işlenmesinde dikkat edilecek hususlarda “6. Toplumsal cinsiyet rolleri temel alınarak kültürlerin ve medeniyetlerin oluşumunda kadın ve erkeğin ortak katkısına ve tarihin öznesinin “insan” olduğuna dikkat edilmelidir” denmiştir. Hem tarihin öznesinin insan olduğu vurgusunda bulunmak hem de kültür ve medeniyeti neredeyse “insansız” soyut üst yapılar üzerinden işlemek tutarsız bir durum olsa gerektir.

Diğer yandan Programın girişinde “Yeterlilik ve Beceriler” başlığında “Tarihsel Düşünme”, “Neden-sonuç ilişkisi kurma”, “Değişim ve sürekliliği algılama”, “Araştırma” becerileri, diğer 9-10-11 Tarih Öğretim Programından farklı olarak ayrı ayrı beceriler

biçiminde verilmiştir. Bu durum en azından programlar arasında ilgili yeterliklere yaklaşımda bir birliğin olmadığını göstermektedir. Bu durum program geliştirmenin mantığı ve tutarlılığı bakımından bir sorun olarak tanımlanabilir.

### **Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersi Öğretim Programı**

Lise 12. sınıfta yer alan Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersi Programının girişindeki “Önsöz” başlığında gerekçesi şöyle açıklanmıştır:

Çağdaş programlarda salt bilgiden çok bilişsel beceriler ön plana çıkmakta, öğrencilere araştırma, bilgiyi ve bilgi kaynaklarını değerlendirme, eleştirel düşünme, analitik düşünme, problem çözme, bilgi iletişim teknolojilerini etkili ve verimli şekilde kullanma gibi becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir.

Bu gerekçe çağdaş tarih öğretim ilkelerine uygunluğu bakımından elbette ki reddedilemeyecek niteliktedir. Hemen ardından “Giriş” başlığı altında ise “İnsanlık tarihi, hiç şüphesiz uzun soluklu bir yol olup tarih bilimi bu yolda yaşanan her türlü faaliyetleri inceleyerek bizlere aktaran bir bilimdir” şeklinde bir tespitle tarih alanına nomotetik bir yaklaşımla başka bir anlam yüklenmiştir. Zaten genel amaçlar kısmında madde 3’te “21. yüzyılın gelişen ve değişen gereksinimlerine yanıt verecek, geleceğe yönelik öngörülerde bulunabilmesi” yer almıştır. Bu öngörü mümkün müdür? Tarih dersinde öğrenciye geleceği tahminde bulundurma kazanımı verilebilir mi? Belirsizdir. Sonrasında “Kuşkusuz insanların tarihsel gelişim sürecine olan katkıları yadsınamaz bir gerçektir” şeklinde yazılan cümle ise anlaşılmazdır. Zira tarihsel gelişim zaten insan faaliyetlerinden oluşmaz mıdır?

Dersin hedefi ise yine Giriş başlığı altında şöyle tanımlanmıştır: “Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersi Öğretim Programı öğrencilere; analitik düşünme becerisi, tarihî olaylara eleştirel ve sorgulayıcı bir bakış açısı kazandırarak I. Dünya Savaşı sonrası meydana gelen siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik ve bilimsel etkilerin topluma yansımalarını ve bu etkiler sonucu ortaya çıkan yeni siyasi oluşumların arka planlarını sorgulamalarını hedeflemektedir.” Devamında ise “*Türkiye’de ve dünyada meydana gelen olayların arka planını okuyabilen, medeniyet tasavvuruna sahip, insanlık aleminin bir parçası olduğu bilincini taşıyan, iç ve dış tehditlere karşı ve toplumsal sorunlara duyarlı, çağın gerektirdiği bilgi ve teknolojiyi takip edip kullanabilen, iletişimi güçlü, öz güvene ve girişimcilik ruhuna sahip başarılı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmaktadır*” denmiştir. Oldukça İnkılap tarihi amaçlarına benzer bir kurguyla



yaklaşılan dersin ideolojik kısmı “medeniyet tasavvuru” gibi belirsiz bir tamlama ile kendince aşılmaya çalışılmış gibidir. Genel Amaçlarda Madde 4 ise “*Küreselleşen dünyada, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel olayların çok boyutluluğunu, karmaşıklığını, karşılaştırmalı ve farklı bakış açılarıyla değerlendirmesi*” oldukça makul görünmektedir. Madde 6 ise “*Küresel dünyada meydana gelen olayların tarihsel arka planını okuyup değerlendirebileceği bir bakış açısı kazanması*” iddiası yine lise öğrencisi için gerçekçi bir hedef gibi görünmemektedir. Madde 7 ise “Son yıllarda medyada yaygınlaşan popüler tarih bilgisi, tarih tartışmaları ve tarih temalı yapımları sağlıklı algılayabilecek beceriler kazanması” son derece anlamlıdır. Madde 8’deki “Medeniyet tasavvuruna sahip geleceğe dönük planlar yapabilmesi” içeriğindeki “medeniyet tasavvuru” tamlaması hala anlam sınırları ve dinamikleri bakımından anlaşılmaya muhtaçtır.

Öğrenme Öğretme Yaklaşımı başlığında ise çağdaş öğrenme ilkelerinden hareketle “Öğrencilerin önceki bilgi, beceri ve deneyimlerini yeni edindikleri ile birleştirerek geliştirebilecekleri, araştırma ve sorgulamayı esas alan, öğrendiklerini günlük yaşamlarında nasıl kullanabileceklerine ilişkin farkındalık oluşturmalarına olanak sağlayan bir yaklaşım benimsenmesi, öğrenme-öğretme sürecini daha anlamlı kılacaktır” denmiştir.

“Yeterlik ve Beceriler” başlığında ise “*ezbere dayalı kuru bir tarih bilgisinden ziyade, dönemi kendi şartları içerisinde anlamayı sağlayacak kavram ve kronoloji bilgisi vermek ve bunu yaparken tarihî düşünme becerilerini işe koşan, kendi öğrenmelerinden sorumlu, edindiği bu becerileri hayat boyu kullanabilecek öğrenciler yetiştirmek amaçlanmaktadır*” denmiştir. Bilişsel, sosyal, kişisel yeterlilikler şeklinde bir sınıflamaya gidilmiştir. Bilişsel yeterlikler ise; Tarihsel Düşünme, Neden-sonuç İlişkisi Kurma, Değişim ve Sürekliliği Algılama, Araştırma, Okuryazarlık, Medya Okuryazarlığı, Eleştirel Düşünme, Yaratıcı Düşünme, Uzamsal Beceriler şeklinde sıralanmıştır. Burada hem Tarihsel Düşünme Becerilerine yer verilirken hem de Okuryazarlık adı altında Tarihsel okuryazarlığa yer verilmesi ve yine benzer biçimde Okuryazarlık başlığı yanında medya okuryazarlığının yer alması, sınıflandırma konusundaki karmaşayı göstermektedir. Anlaşılan konuyla ilgili her beceriyi yazarak sorunun çözülebileceği düşünülmüştür. Bu durum tarih eğitimi alanında formasyonu olmayan kişilerin program üzerindeki etkinliklerini gösterir gibidir. Zira zaten tarihsel düşünme becerileri tarihsel okuryazarlığın altyapısı olan düşünme becerilerini pekâlâ içerebilirdi.

Ya da doğrudan sadece tarih okuryazarlığı başlığı altında tarihsel düşünme becerilerinden de yararlanarak bir içerik kurmak mümkündür. Zaten okuryazarlık başlığı altında bu görülmektedir.

Değerler başlığında ise “değerler aktarılırken” şeklinde oldukça davranışçı başlayan cümle, yapılandırmacı öğrenme çerçevesinde yer alan özümseme, sorgulama, karar verme gibi süreçlerle birlikte sunulmuştur. Bu durumda tarih eğitimi formasyonun eksikliğine yorumlanabilir. Ölçme değerlendirme ve dersin işlenmesinde dikkat edilecek hususlar bahisleri de diğer programlardaki gibi yer almıştır. Ders kitabı yazımında ise “*aşağılayıcı ve düşmanlıklara zemin hazırlayan ayrıştırıcı bir dil kullanılmaması*”, “*toplumsal cinsiyet eşitliğini temsil edecek bir yapıda olması*”, “*sübjektif değerlendirme ve yorumları içermemesi*”, “*anakronizme düşülmemesi*”, görsellerin bile kaynağının verilmesi oldukça önemli tavsiyelerdir.

Üniteler ve kazanımlar genel olarak incelendiğinde ise dünyadan ve Türkiye’den siyasi gelişmelere odaklı, siyasi gelişmelerin yoğun olduğu, birkaç kazanım dışında sosyal tarihin neredeyse bütünüyle gözardı edildiği, kurumsal ve devlet merkezli gelişmelerin konu edildiği bir içerikle karşılaşılmaktadır. Dönemlerin sosyal yaşamı, modası, popüler öğeleri, bilimsel gelişmeleri birkaç istisna dışında pek yer bulmamıştır. Oysa ki insanların genelde dönem algıları, bunlar üzerinden oluşur. Sosyal Tarihin Türkiye’de kurumsal ilişkiler ve yapılar biçimindeki yaygın anlayışının, bu eksikliği doğuran ana neden olduğu düşünülmektedir.

Diğer yandan kullanılan dil yer yer siyasetin dili olmuştur. Örneğin “*Çağın Modern Ensarı Türkiye’nin mülteci sorununa yaklaşımı..*”ndaki “ensar” tabiri dini bir tanımlamadır ve kültürel olmaktan ziyade son zamanlarda fazlasıyla siyasi bir söylemin parçası olarak kullanılmaktadır. Ders programlarında ve ders kitaplarında gündelik siyasetin dilinden uzak, herkesin benimseyebileceği, açık anlaşılır bir üslubun tercihi başarısı için önemlidir.

## Genel Değerlendirme

Kimler tarafından hazırlandığı kamuoyu ile paylaşılmayan 2017 Taslak Tarih Programları, Ocak 2017’de Sayın Milli Eğitim Bakanının düzenlediği basın toplantısıyla tartışmaya ve katkı sağlamaya açılmıştır. Bahsedildiği gibi kamuoyu ile paylaşarak

her kesimin görüş ve önerilerine açılması program geliştirme açısından demokratik bir karar gibi görünse de bunun işlevselliği tartışmalıdır. Çünkü program geliştirme süreçleri, konu alanıyla (dersle) ilgili tüm paydaşların (öğretmen, öğrenci, veli, STK vs.) katılımı ile gerçekleştirilir. Normal bir program geliştirme sürecinde paydaş katkısı, programın olgunlaştırılması bağlamında aralıklarla Türkiye'nin farklı yerlerinde düzenlenecek, öğretmen, idareci, denetçi, alan uzmanı akademisyen ve STK'ların da katılımlarıyla sürdürülmesi verimli sonuçlar doğurabilecektir. Burada, bahsedilen ilgili paydaşların katkısını dikkate almadan "neye göre" olduğu belirsiz bir görevlendirmeye hareket eden "program yapıcı" kadronun, masa başında geliştirdiği anlaşılan Tarih Programlarıyla karşı karşıya bulunmaktayız. Bu doğru bir yaklaşım değildir.

Diğer yandan tabiri caizse "*İnternete askıya koyduk. 3 Şubata kadar geribildirimleri yazınız*" tavrı, demokratik çağrışımları olmakla birlikte milli bir meselede ortak mutabakat ile yapılması gereken bir çalışmaya uygun olmasa gerektir. Oysa son 15-20 yılda ülkemizde tarih eğitimi akademik çalışma alanı önemli bir birikime sahip olmuş, yazılan makale, bildiri, yüksek lisans tezi ve doktora tezleriyle dünyada üretilen makale açısından sıralamaya girmiştir.<sup>1</sup> Programı hazırlayanların bu birikimden yararlanmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum ülkemiz adına üzücüdür. Diğer yandan katkı bağlamında taslak programları kamuoyuna açmak, on gün içinde 36000 gibi anormal sayıları bulan (muhtemeldir ki bu sayı en son 40 bini aşmıştır) eleştiri/önerilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum, "bunca öneriyi dikkate almak ne derece mümkün olabilecek" sorusunun yanında "bunca eleştirinin geldiği taslak programın yerine yenisini hazırlamak daha kolay olmayacak mıdır" sorusunu da akla getirmektedir.

Bütün bunlara rağmen TTP-2017'yi incelediğimizde genel olarak geçen yıl kamuoyuyla paylaşılan TTP-2016 üzerinde yapılan çalışma ile ortaya çıkarıldığı farkedilmiştir. Giriş kısmı yeniden düzenlenen Taslak Tarih Programının ünite, kazanım ve kazanım açıklamalarının büyük ölçüde muhafaza edildiği görülmüştür. Buna karşın bazı kazanım ve kazanım açıklamalarının çıkarılarak bir nevi sadeleştirilmeye gidildiği söylenebilir. Bu durum kısmen olumlu bir gelişme olmakla

---

<sup>1</sup> Prof. Dr. Mustafa Safran, Muğla Üniversitesince düzenlenen ISHE 2016'da (Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu) 2 Eylül 2016'da yaptığı konuşmada Türkiye'deki tarih eğitimi alanında üretilen yayının Dünya'da dördüncü sırada olduğunu söylemiştir. Bu ciddi bir gelişmedir.

birlikte öncekinde olduğu gibi bu taslakta da anlaşılmaz biçimde bir üst dil kullanma çabasının sürdürüldüğü görülmüştür. Oysa program yazım dili öğretmenlerin ve hatta büyük ölçüde herkesin kolayca anlayabileceği biçimde düzenlenmelidir.

Programın giriş kısmında yer alan “Öğretim Programının Temel Felsefesi ve Genel Amaçları” ve “Öğretim Programında Temel Beceriler ve Yeterlilikler” başlıklarında genel olarak olumlu denilebilecek, mantıklı bir düzenleme dikkati çekmiştir. Burada dile getirilen öğrencilere kazandırılacak yeterlilikler; kişisel, bilişsel ve duyuşsal olarak tanımlanmıştır. Bilişsel ve duyuşsal zaten kişiseldir. Diğer yandan “kişisel yeterlilik ve kazanım” başlığının içi de doldurulamamıştır. Bu başlık çıkarılarak sorun çözülebilir.

Dokuzuncu sınıfta ilk ünite tarih bilimi-yazımı ve metodolojisi konu edilmiştir. Bazı hatalara rağmen genel olarak iyi dizayn edilmiştir. Ancak sonraki ünitelerde ilk ünite hedef ve beklentilerle çelişkiye düzen bazı kazanımlar yer almıştır. Akıl ve bilim birikimi dışında tarihe temel olabilecek başka bilgilere dayalı kazanımların varlığıyla program zorlanmamalıdır. Dokuzuncu sınıf İkinci Ünite 12. kazanımla ilgili yukarıda örnek verilmişti.

Programda “kadim” ve “strateji” gibi bazı sözcükler, öncekine göre biraz daha tanımlı olmasına karşın, programın her yerine adeta serpiştirilerek sık sık kullanımından mütevellit anlam belirsizliğine uğramışlardır.

Tarih 9-10-11. Sınıf programında tüm tarihe 9. sınıf, Osmanlı tarihine ise 10. ve 11. sınıf olmak üzere tam iki yıl ayrılmış görünmektedir. Bu durum tarih öğretimi açısından bir dengesizlik yaratacaktır. Önceki Taslak programa yönelik 10. sınıf içeriğinin aşırı yoğun olması nedeniyle programın üç yıla yayılması gerektiğini dile getirmemiz işe yarayacak olacak ki TTP-2017’in 11. sınıflara da sarkması, (Umarız 9-10. Sınıfta mecburi olan tarih dersi 2 saat de olsa 11. Sınıfta da Tarih dersi mecburi olur) olumludur. Ancak Osmanlı Tarihi’ne bu denli ağırlık verilmesi nedeniyle hem genel tarih öğretimi hem de Türk tarihinin öğretimi açısından bu durum dengesizlik ortaya çıkaracak ve büyük bir sorun oluşturacaktır. Programda sözcük sayımına dayanan yaklaşımına göre Osmanlı 124 kez geçerken, Türk 72 kez dile getirilmiştir (Baykal, 2017b). Bu bile bir gösterge sağlamaktadır. Kaldı ki Türkiye’deki tarih öğretim programlarının uzun zamandır en büyük sorununun “Dünya tarihi ve perspektifinden bir Türk tarihi öğretimi” yapılamaması olduğu düşünülürse, bu durumun olması gereken evrensel karşılaştırmalara imkân vermediği gibi tarihten sadece “Türk” ve

“Osmanlı”yı aklına getiren, “onu da gerektiği gibi anlayamayan” nesillerin yetişmesine neden olmaya devam edecek görünmektedir. Oysa 10. ve 11. sınıflarda Osmanlı Tarihi öğretimi biraz daha sınırlanarak, ele alınan kısım da dünyadaki gelişmeler bağlamında karşılaştırmalara daha fazla imkan verecek biçimde, siyasi ve askeri tarihe boğmadan işlenebilirse, çok daha başarılı sonuçlar alınacağı açıktır.

Diğer yandan Osmanlı Tarihi'nin programlanmasında da temel yapıda hala bazı sorunların varlığı söz konusudur. Hala fazlaca “biz” merkezli, fazla ayrıntıya inen (bunca ayrıntının bir kısmı üniversitede tarih bölümlerinde bile öğretilmiyor) ve böylelikle lise öğrencilerin seviyesini ve ilgi dünyasını aşan bir planlama söz konusudur. Bu gelişme sanıldığı gibi “Osmanlı Tarihi'ni daha derinlemesine öğrenme imkânı” sağlamak yerine aşırı detaya ve yoğunluğa boğulmuş bir içerikle karşılaşan lise öğrencisinin tarih dersine genel olarak tutumunu ve ilgisini daha da olumsuz bir noktaya taşıyabilecektir. Geçen yılki taslak programda özellikle Osmanlıya ilişkin hem dil hem de konu içeriği tam anlamıyla tabiri caizse bir “fantazyaydı”. Bu taslakta içerik kısmen daha sadeleştirilmiş durumda olmasına karşın hala pek çok kazanım sadeleştirilmeyi beklemektedir. Ancak hemen belirtmek gerekiyor ki bazı ünitelerde sadeleştirme işi de program bütünlüğünü bozduğu için sorunu çözmekten uzaktır. Bu sebepten taslak programı “sadeleştirmek” kurtaramayacaktır.

Bu programla ilgili sorulması gereken ana soru şu görünmektedir: Buradan amaçlanan öğrencilerin tüm çağdaş dünyada olduğu gibi (örneğin İngiltere imparatorluk bakiyesine dayalı akıllıca bir program inşası yaptığı için) düşünme becerileri ve değerler merkezinde bir tarih eğitimi mi; yoksa hamasetten bir ölçüde ölçüde uzaklaşmış olmasına karşın fazlaca olgusal ve yorumsal ayrıntıcılığa boğulmuş, hangi becerinin, hangi değerlerin hangi içerikle (kazanımla) nasıl kazandırılacağı belli olmayan bir öğretim midir?

Kazanımlara genel olarak bakıldığında önceki taslak programın sorununun; “pek çok bileşen ve değişkenden oluşan kompleks yapılar inşa edilmesinden” dolayı yine “kapsam geçerliliğine dikkat ederek planlamak, uygulamada yoğun görünmemesi için de olabildiğinde az maddede vermek için tabiri caizse sıkıştırıp (tabiri caizse presleyip) sunma çabası”nın devam ettiği görülmektedir. Ancak burada dikkatten kaçan önemli nokta bu maddelerin programa alınmasından daha önemli olanın öğretimde uygulanabilir olduğu kuralının varlığıdır. Programlar, öğretmenlerin doğru anlayıp-benimseyip-içselleştirip-uygulamaları için geliştirilirler. TTP-2017’te önceki

TTP-2016'da gibi öğretmen ve diğer uygulama paydaşlarının neredeyse bütünüyle göz ardı edildiği gibi bir izlenim vermektedir. Asıl durum uygulamada olan öğretmenin dersi planlaması-uygulaması-ölçme-değerlendirmesi aşamalarında ortaya çıkacağı için sorun sandığımızdan çok daha büyüktür.

Özetle Türkiye'de tarih derslerinde "her şeyi öğretmeye çalışmak" yerine Türk Tarihi'nin akışı içinde ana hatlarıyla bazı önemli bulunanları dünya tarihi perspektifinden (mümkün olduğunca daha çok karşılaştırmaya dayalı), daha derinlikli öğrenmeye, bunu yaparken de tarihsel düşünme becerileri ve çağdaş değerleri de kazandırmaya yönelik bir programın geliştirilmesi tavsiye edilir. Bu süreçte MEB'in sadece kendi içinde bir program geliştirmek yerine Türk Tarih Kurumu, Tarih Eğitimi Birliği, Tarih Öğretmenleri vb. kurum/kuruluş ve platformların görüşlerinin dikkate alınması yapılan işin niteliğini olumlu etkileyecektir. Yinelemekte yarar vardır ki ancak işin uzmanı olanların ve paydaşların etkili katılımıyla yapılacak düzenlemelerle bunu gerçekleştirmek mümkündür.

### Kaynakça

- Akıncı, M. H. (2011). *9. Sınıf tarih dersi yeni öğretim programının öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Aktekin, S. & Ceylan, D. (2012). 9. sınıf yeni tarih dersi öğretim programı ile ilgili öğretmen görüşleri. *Milli eğitim*, 194, 253-267.
- Baykal, A. (2017a). T.C. MEB 2017 müfredat taslağında Türk kültür ve medeniyet tarihi. 13.02.2017 tarihinde [www.academia.edu](http://www.academia.edu) adresinden alınmıştır.
- Baykal, A. (2017b). 2017 lise tarih 9-11 müfredat taslağı. 13.02.2017 tarihinde [www.academia.edu](http://www.academia.edu) adresinden alınmıştır.
- Çağdaş Türk ve dünya tarihi dersi öğretim programı (2017)*. 01.02.2017 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx> adresinden alınmıştır.

Dinç, E. (2011). Eski ve yeni ortaöğretim tarih programının amaç ve içerik özelliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(4), 2135-2153.

*Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programları 9-10-11* (2017). 01.02.2017 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx> adresinden alınmıştır.

Özkan, G. (2011). *2008-2009 öğretim yılında yürürlüğe giren ortaöğretim 9. sınıf tarih öğretim programının öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Öztürk, İ. H. (2009). Yeni ortaöğretim tarih programları üzerine eleştirel bir inceleme. *I. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi*, 1-3 Mayıs 2009, Çanakkale.

Şimşek, A. (2016), Yayın kritiği: taslak tarih öğretim programı (eleştiriler-öneriler). *Turkish History Education Journal*, 5, (1), 316-331.

Turan, R. (2015). Tarih öğretmenlerinin lise tarih derslerinin genel amaçlarının öğrencilere kazandırılma düzeylerine ilişkin görüşleri (Ankara ili örneği). *Turkish Journal of Educational Studies*, 2(3), 139-180.

*Türk kültür ve medeniyet tarihi dersi öğretim programı* (2017). 01.02.2017 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx> adresinden alınmıştır.